

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. De Vereniging is door de fiscus erkend als "Algemeen Nut Beogende Instelling".

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Hendrik Broekhuizen (voorzitter) tel. 442 62 12, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester) tel. 443 14 02, Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), Bart Beukema (secretaris), Marijke de Bruïne (penningmeester), Aaltje Koopman, Wim Roddenhof, Gerrit Boersma.

Foto voorpagina:

Herfst in Sonsbeek, paddenstoelenwandeling. Foto: Sophia Mooldijk.

Gloriesijd

Onbetwist is de 19e eeuw Arnheims roemrijke periode. Koning Lodewijk Napoleon stond sloop van enkele vestingwerken toe. Daarna lobbyde het stadsbestuur met succes bij koning Willem I en diens zoon Frederik voor de totale ontmanteling van de benauwende vesting tot verdriet van de militairen. De stad benutte deze voorsprong op andere steden en breidde zich pijlsnel uit.

Met de Arnheimsche Courant als spreekbuis kreeg de stad een reputatie als actief onderdeel van de liberale beweging die met de grondwet de macht van de monarchie inbond. De burgerlijke cultuur bloeide en - voor de rijken - was het een gouden tijd. De landadel kocht de heidegrond ten Noorden van de stad om die te ontginnen voor land- en bosbouw. De spoorlijn Amsterdam-Arnhem-Keulen en het goederenvervoer over de Rijn maakten de stad tot economisch knooppunt. Handel en industrie bloeiden en aan het slot van de eeuw groepeerden de kleine luiden en de bezitlozen zich als socialisten, gereformeerden en rooms-katholieken tegenover de heersende conservatieven en liberalen. De adel verarmde, de stad kocht hun romantische tuinen op en ontsloot die als stadsparken voor alle inwoners.

Klopt dat beeld of is het nostalgie naar een gloriesijd die nooit heeft bestaan? Hoe het echt was zullen we lezen in het boek 'Arnhem 1700 tot 1900' dat eind van dit jaar zal verschijnen.

De geschiedschrijving floreert als nooit tevoren.

Luuk Broer

DE STEILE TUIN

Het neigt er naar de hemel hoe dan ook
Van tree naar tree van kleur naar kleur naar kleur
In stijl beweeg je opwaarts, in een geur
Van hoger honing, gracie en grandeur

En steil verschuift het perspectief per strook
Van struikgewas dat bloesemend ontlook
Aromazwaar zoals men zelden rook –
Een tuin als een bedrieglijke charmeur

Want wees gewaarschuwd ergens wacht de hel
Breek onderweg geen been, laat staan je nek
Op al die brede ongelijke treden

Want schoonheid eist haar tol, besef dat wel
Loop heelhuids door tot aan het hoge hek
Zie om, aanschouw het leven, het verleden

Cees van der Pluijm

Een 'Hemels geschenk'

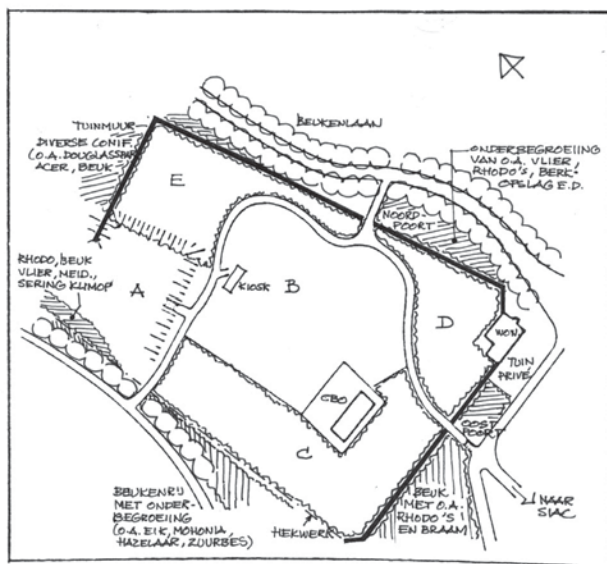
Hemels Geschenk, zo heet het kunstwerk dat op het hoge, getrapte, plateau midden in de Steile Tuin staat. Het is gemaakt door de Amsterdamse kunstenaar Hans Hovy en door AKZO geschonken in het jubileumjaar Sonsbeek 100 jaar stadspark, in 1999. Ook de tuin zelf kan je beschouwen als een hemels geschenk. Als een wonder.

Wim Roddenhof, voormalig gemeentelijk projectleider bij de grote restauratie van Sonsbeek ruim tien jaar geleden, beschrijft het ontstaan van de Steile Tuin.

De realisering was een dubbeltje op zijn kant. Bijna was de tuin er niet gekomen. Er was gebrek aan geld en er was verschil van mening over de opzet. Ook was er verzet tegen de aanleg vanuit de groene hoek vanwege de bomen en vogels in de oude tuin. En: hoe moest het met de midgetgolfbaan en met het gebouwtje van het CNME (Centrum voor natuur- en milieueducatie) die allebei een plek hadden in de oude tuin? Bovenal was er gebrek aan tijd. Tijd die nodig was om tot een goed ontwerp te komen en om de tuin aan te leggen. De plek van de Steile Tuin was vroeger een moestuin die bij Huize Sonsbeek hoorde. Die moestuin is in het begin van de 19e eeuw aangelegd. Later werd het een 'bloemisterij' waarbij de bloemen werden verkocht vanuit de woning, die later de woning van de parkbeheerder werd. De bloemenkwekerij werd overgenomen door de gemeentelijke Plantsoenendienst. Een periode die afgesloten werd met de bloemententoonstelling Sonsbeekflora 1956. In 1962 kwam er een midgetgolfbaan op de plek van de tuin. Eind jaren '90 was de tuin verworden tot een sombere dichtgegroeide plek. De ommuring was vervallen en er zaten grote gaten in. De midgetgolfbaan was dringend aan onderhoud toe.

Een nieuwe tuin

Al langer bestonden plannen om de oude tuin op te knappen. In 1991 deed Vrienden van Sonsbeek het voorstel om er een 'historische' tuin aan te leggen met stijlkenmerken van tuinen die vroeger bij grote landgoederen werden aangelegd. In het westelijk deel zou een strakke Baroktuin moeten komen en in het oostelijk deel een meer informele tuin geschikt voor exposities. Ook bevat het ontwerp een historische moestuin met waterput. De huidige parkeerplaats zou een soort voorhof moeten worden. Het voorstel werd dankbaar door wethouder Coumans in ontvangst genomen maar kwam nooit tot uitvoering

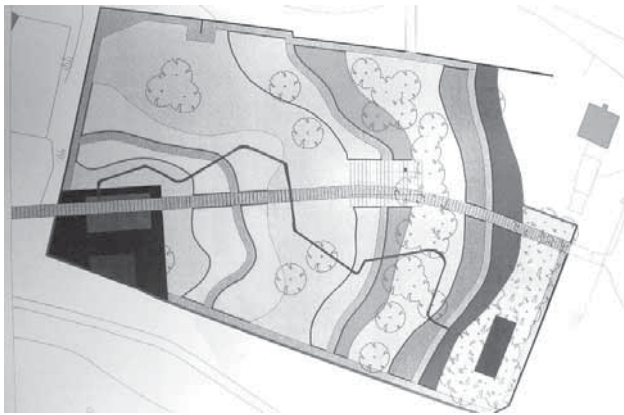

De oude tuin van Sonsbeek, tekening Ton de Regt (1990)

Midgetgolfbaan in de oude tuin, foto Maarten Hartkamp (1983)

De plannen werden opnieuw opgepakt bij de restauratie en vernieuwing van het park ter gelegenheid van 100-jarig bestaan in 1999. De aanleg van de nieuwe tuin werd opgenomen in het plan van aanpak. Bureau Copijn, het bureau dat werd aangezocht om de vernieuwing van het park vorm te geven maakte een prachtig ontwerp voor de nieuwe tuin. Dit ontwerp kreeg de naam De Wijntrap, omdat het wijn als thema had. "Volgens de overlevering was er een tijd dat landgoed Sonsbeek z'n eigen wijn had" zo stelde Copijn in de toelichting op het ontwerp. In het ontwerp zijn de centrale as en terrassenstructuur al zichtbaar en tevens is er in de tuin een centrale plek: "een bijzondere wijntafel waarin de flessen Sonsbeekwijn op warme zomerfeesten kunnen worden gekoeld". Onmiskenbaar een geweldig ontwerp, dat het echter niet haalde. De kosten van aanleg waren gewoonweg veel te hoog. Ook was er kritiek op het thema

Plattegrond ontwerp Steile Tuin van Wim van Krieken (1998).

Plattegrond ontwerp Steile Tuin van Wim van Krieken (1998). Een selectie uit de tekst bij het ontwerp: de tuin is door muren en hagen omsloten. De helling op lopend (v.l.n.r.) liggen er drie tuinstrips van groepen bloemen en planten in de kleuren wit/geel, roze/rood en paars/blauw, contrasterend met het groene park. In de verschillende jaargetijden zijn er zeer verschillende bijzondere kleureffecten te beleven. De centrale as loopt recht door de tuin en sluit aan op de paden in het park. Op de as is de Zwanenbrug en de Fonteinvijverbrug te zien. Dwars op de as lopen paden volgens de hoogtelijnen langs de tuinstrips zodat bezoekers tussen de bloemen kunnen lopen. De tuinstrips zijn terrassen, langs de hoogtelijnen afgesloten met muurtjes van zo'n 75 cm hoog die als zitelement te gebruiken zijn. Geen tuin zonder water: vanuit een bron in de tuinmuur stroomt een beekje de helling af. Het water is opgepompt uit de Jansbeek en vloeit daar weer in terug. De lage entree van de tuin wordt gemarkeerd door een groot vlak asfaltplein met een waterbassin en een jeu-de-boulesbaan. In het midden van de tuin ligt een getrapt plein dat een functie kan vervullen als podium of platform. In en op dat hoge plein is een kunstwerk geïntegreerd. In het plan zijn waardevolle bomen opgenomen die het herfsteffect versterken.

van de tuin, er zou in Sonsbeek nooit wijn verbouwd zijn en op het ontwerp als geheel. Een Italianiserend ontwerp zou toch minder passen in een park als Sonsbeek.

Er moest een nieuw ontwerp worden gemaakt. Wim van Krieken van de gemeentelijke dienst MOW maakte, samen met Rob Grotewal en Els van Outvorst, een meer traditioneel ontwerp met een landschappelijke uitstraling en Eugene Terwindt maakte een wat gedurfd ontwerp met een meer stedelijke invalshoek waarin een 'uitzichtbalkon' was opgenomen. Beide ontwerpen

waren van een kwalitatief zeer hoog niveau. Uiteindelijk werd gekozen voor het ontwerp van Wim van Krieken. Wim van Krieken en de zijnen hebben zich laten inspireren door het ontwerp van Copijn. Er zijn, qua hoofdstructuur, duidelijke overeenkomsten tussen beide ontwerpen. Het ontwerp 'Steile Tuin' van Wim is echter rustiger en weidser en past beter bij de Engelse landschapsstijl die kenmerkend is voor Sonsbeek. Juist door de weidse aanpak komt de variatie in bloemen en planten, maar ook het grote hoogteverschil goed tot uiting.

De Steile Tuin, tien jaar na de aanleg. Gezicht naar beneden op de bloeiende rode en geel/witte tuinstrips. Foto: Gerard Herbers

De midgetgolfbaan

Discussie is er geweest over het verdwijnen van de midgetgolfbaan. Veel Arnhemmers hebben goede herinneringen aan dat spel op die plek. Zij hebben daar in hun jeugd hun verjaardag gevierd en - ook later - een ijsje gegeten. De exploitante vond het heel moeilijk om afstand te doen van de midgetgolfbaan, haar vader had die baan nog opgericht. Er is gezocht naar een andere plek voor de baan in het park. Verplaatsing bleek niet haalbaar, ook al omdat de exploitante zelf geen kans zag financieel bij te dragen. Er kwam zelfs een alternatief op tafel waarbij de midgetgolfbaan behouden bleef. Gelukkig kon dit alternatief geen stand houden. Bij nadere inspectie bleek dat de onderdelen van de golfbaan waren opgebouwd uit asbest en asbest moet - zoals u weet - verwijderd worden. Het stadsbestuur ging akkoord met een tuin zonder midgetgolfbaan mits de nieuwe tuin voor kinderen voldoende spelelementen zou bevatten. Dat werd beloofd en zo kon een belangrijk obstakel uiteindelijk worden verwijderd door mannen in witte jassen.

Het gebouwtje van het toenmalige Centrum voor Biologie Onderwijs werd ook afgebroken. Eigenlijk wel jammer. Van oorsprong was het één van de barakken die door Zweden bij de watersnoodramp van 1953 voor noodhuisvesting aan de Nederlanders was geschonken. Hoe het gebouwtje in Arnhem is gekomen heeft niemand kunnen achterhalen. Er is nog een poging gedaan de barak te behouden en te verplaatsen naar het Openluchtmuseum. Dat is niet gelukt.

De financiën

Financieel was de aanleg van de tuin een crime. Alle creativiteit werd uit de kast gehaald om de tuin financieel haalbaar te maken. Op voorstel van wethouder Lenferink bleek het college van B&W bereid een miljoen gulden extra voor Sonsbeek beschikbaar te stellen, waarmee de aanleg van een basisvariant financieel werd gegarandeerd. De gemeentelijke dienst MOW, voorganger van de huidige Dienst Stadsbeheer, droeg bij uit het eigen budget waarmee het ambitieniveau weer wat hoger kon worden en de Steile Tuin kon uitgroeien tot het mooiste plekje van Arnhem. Al met al kostte de aanleg van de tuin ongeveer 2,5 miljoen gulden. Luuk Tepe van MOW werd

belast met de daadwerkelijke aanleg van de tuin. In een strak tempo wisten hij en zijn team de tuin toch nog in 1999 gereed te krijgen. Op 9 september 1999 werd de tuin geopend door Mr. Pieter van Vollenhoven in zijn functie van voorzitter van het Nationaal Restauratiefonds.

De waardering voor de Steile Tuin is groot. In mei 2000 kozen de leden van de Vereniging Stadsschoon met een overgrote meerderheid van stemmen De Steile Tuin als beste bijdrage aan het Arnhemse stadsschoon in 1999. In juni 2008 verkozen de Arnhemmers zelf park Sonsbeek tot mooiste groene plek van Arnhem, waarbij heel vaak de Steile Tuin apart werd vermeld.

Wim Roddenhof

*Bezoekers wandelen en spelen in de Steile Tuin (2004) tuinstrips.
Foto: Gerard Herbers*

De parkbeheerder vertelt

Er is deze zomer natuurlijk veel gebeurd in Sonsbeek. Er was muziek op het vlot bij de Boerderij en op de Ronde Weide en er was de drukbezochte Theater Avenue. Maar ook zonder evenementen was er veel volk in het park dankzij het fraaie zomerweer. Het gazon bij de Witte Villa zag er uit als het 'groene strand van Arnhem'. Er werd volop gepicknickt en gebarbecued. Dat dit veel vuilnis opleverde zal niemand verbazen. In het weekend werden dagelijks de vuilnisbakken geleegd. n.

Op 2 juli beoordeelde de internationale jury Arnhem als kandidaat 'Groenste stad van Europa'. Op 25 september 2009 volgt/volgde de uitslag. Foto: staatsfoto van de jury met Arnhems burgemeester bij de Witte Villa in Sonsbeek

Helaas kwam er deze zomer ook vaak vandalisme in de parken voor, juist in het weekeinde. Regelmatig werden de balken van de hekken vernield. De houding van de parkbeheerder is: niet uitdagen maar herstellen. Parkbeheerder Jeroen Glissenaar vertelt dat er in Park Presikhaaf speciale barbecueplekken zijn geschapen op het Grote Veld.

Onderhoud Zypendaal

Zoals vorig jaar Sonsbeek alle aandacht van Bossen Parken vroeg vanwege de beeldtentoonstelling, zo is dit jaar veel onderhoud gepleegd in Park Zypendaal. Jeroen zet de maatregelen op een rij:

- Het doorzicht vanaf het speeltuintje in Zypendaal over de ponyweide naar de spiegelvijver is hersteld en het hekwerk langs het pad is verwijderd. De ponyweide wordt dus niet meer begraasd maar gemaaid. Het gras gaat naar de Arnhemse Kinderboerderij.
- Het riool dat van Huis Zypendaal naar de Teerplaats loopt wordt voor de helft (tot aan de grote sprengkop) van een nieuwe 'binnenvoering' voorzien. Het gaat om een buis van 800 meter lang met een doorsnede van 40 cm.
- Het riool dat van Casa Bianca naar Huis Zypendaal loopt wordt in zijn geheel vervangen. In verband met de mogelijkheid dat er nog munitie in de grond zit, wordt er eerst voorzichtig een proefsleuf gegraven, waarbij een metaaldetector wordt gebruikt. Ook is er steeds een archeoloog aanwezig om eventuele oudheidkundige bodemvondsten te kunnen signaleren.
- Op de akkers langs de bosrand zal geen maïs meer worden verbouwd maar alleen graan en aardappelen. Die gewassen passen beter bij het monumentale karakter van het pleistocene smeltwaterdal.
- Alle paden langs de akkers zijn beter begaanbaar gemaakt, net als de ingangen aan de Wolfsaan. Die ingangen vanuit Cranevelt worden voorzien van rustiek hekwerk.
- Op het voetbalveldje in Cranevelt komt een 'Joop-plek' (Jongeren/Ouderen OntmoetingsPlek) met houten beelden en doelen voor een trapveldje.

Algen

De algengroei in de vijvers is het gevolg van een te hoog fosforgehalte van het water. Vooral na een droogteperiode brengen de eerste buien veel organisch materiaal in de vijvers. Ook het voeren van de eenden draagt hier aan bij.

Jeroen vertelt dat hij vijftien jaar geleden, in zijn eerste jaar bij Bossen en Parken, zes weken lang met een hark algen uit de vijvers stond te scheppen. Nu bestrijdt het Waterschap deze groene smurrie door het waterpeil in de vijvers en de Jansbeek tijdelijk een halve meter te verlagen. Daardoor worden de algen afgevoerd. Daarna wordt het fosforgehalte vanzelf verlaagd door de aanvoer van vers kwelwater.

Groot onderhoud

Volgend jaar – elf jaar na de grote renovatie – volgt er weer een ronde 'groot onderhoud' voor Park Sonsbeek.

Gerard Herbers

Opening van de ijskelder op 21 juni 2009 door burgemeester Krikke. Foto: de voorzitter van Vrienden van Sonsbeek, Hendrik Broekhuizen, spreekt de genodigden toe.

Nieuw woord

"Meneer, wat zijn dat toch voor gaten langs het bospad?" vroeg een klein mensje aan de parkgids. De gids, een oude rot, zei: "Vroeger hebben hier dinosaurussen rondgelopen en die gaten dat zijn hun voetstappen." Het meisje keek hem ongeloofig aan, maar ze was te beleefd om te laten merken dat ze hem niet geloofde.

Na een flinke regenbui zie je soms dagenlang water in die gaten staan. Als ze droog staan is de bodem ervan meestal bedekt met vochtige modder. De gaten zorgen ervoor dat de paden niet nat blijven en dat er minder grond wegspoelt van het pad. Net als bij de wadi's in de weiden van Sonsbeek en Zypendaal zorgen ze ervoor dat er meer water de grond inzakt in plaats van dat het snel door de beek of het riool afgevoerd wordt. De gaten zijn duidelijk gegraven met een shovel en ze liggen altijd schuin op de richting van het pad.

Tot ik een beter woord gehoord heb noem ik zo'n gat een 'insteekwadi'. Wie weet een beter woord?

Gerard Herbers

Draken op het grasveld bij de Witte Villa. De groep Close-Act opent het evenement 'Kleur van de Nacht' in Sonsbeek op 20 juni 2009.

‘Bij dit gestadig stromen’

De parken in de literatuur

Met als titel bovenstaande strofe uit een gedicht van Ida Gerhardt verscheen bij de opening van het nieuwe hoofdkantoor van het Waterschap Rijn en IJssel in Doetinchem op 17 september jl. een fraai vormgegeven boek met teksten van 25 dichters en schrijvers. In samenwerking met het waterschap is het boek uitgegeven door Boekhandel Jansen & de Feijter, Emmastraat, Velp. De teksten, die bijna allemaal betrokken zijn op het thema Water, zijn prachtig in beelden gevat door Dirk van der Maat. In het boek zijn twee gedichten opgenomen die op Sonsbeek betrekking hebben. Voor ons blad hebben we schrijver/dichter Willem van Toorn en zijn schitterende Sonsbeek-gedicht eruit gelicht.

“Hoe kan zo’n aardige schrijver mij zolang onbekend zijn gebleven? Er is iets rot met de literatuurkritiek! Wat geen knal geeft komt niet in de krant. Misschien kan Van Toorn eens zelfmoord plegen?” Dat schreef Gerrit Komrij in 2005 bij de bespreking van een nieuw boek van Willem van Toorn. In dit gezelschap schaam ik mij niet te erkennen dat ik Van Toorn niet kende en niet bewust iets van hem gelezen had. Nog erger: ik blijf door Van Toorn vertaalde boeken in huis en gelezen te hebben. Voor straf heb ik enig onderzoek gedaan met het onderstaande resultaat. Bronnen waren o.a. Wikipedia; de weblog van Mats Beek te Veenendaal; de website van de Vereniging Openbare Bibliotheek, redactie Jef van Gool.

Schrijver en vertaler

Willem van Toorn (1935) groeide op in Amsterdam-West. Zijn ouders kwamen oorspronkelijk uit Lienden, een dorp in de Betuwe tegenover Rhenen aan de Nederrijn, de oostelijke punt van de gemeente Buren. Als kind logeerde hij daar regelmatig op de fruitkwekerij van zijn grootvader. Hier leerde hij het rivierenlandschap kennen, dat in zijn werk vaak opduikt. Na een korte loopbaan als chemisch analist en een wat langere als leraar Nederlands en redacteur bij een uitgeverij werd hij in 1971 fulltime schrijver en vertaler (Kafka, Isherwood, Updike, Doctorow en Klaus Mann). Van Toorn was ook medewerker van tal van media (VARA, VPRO, Vrij Nederland, NRC, redacteur van literaire bladen). Hij was ook maatschappelijk actief, zoals hieronder blijkt.

Willem van Toorn debuteerde als schrijver in 1959 met de novelle ‘De explosie’. Het jaar daarop kwam de eerste van een reeks dichtbundel uit. Zijn eerste roman ‘De toeschouwers’ (1963) veroorzaakte ophef. De bevolking van Dwingelo herkende zichzelf in het niet als bijster slim beschreven dorpsvolk van D. en de Telegraaf stookte dit vuurtje op. De novelle ‘Een leeg landschap’ (1988) die voor de AKO-prijs werd genomineerd bracht hem de lang verwachte erkenning. Later ontving hij de Jan Campertprijs, de Herman Gorterprijs en de Roland Holstprijs voor zijn poëzie. Uit zijn lijst van enkele tientallen werken noemen we: ‘Het verhaal van de middag’ (1994), ‘De Rivier’ (1999) en ‘Stoom’ (2005).

Verloren landschappen

Terugkerende thema’s in zijn poëzie zijn: verloren landschappen, plaatsen, tijd. En ook vervreemding en verval. De somberheid en de vervreemding komen het treffendst tot uiting in de roman ‘De toeschouwers’. In deze roman takelt een zieke vrouw steeds verder af en sterft tenslotte terwijl haar omgeving zich beperkt tot toekijken. In de grotendeels autobiografische roman ‘De Rivier’ (1999) legt hij het paradijs vast van zijn jeugd jaren - het riviereengebied van de Betuwe. Het landschap van zijn uit die streek afkomstige ouders die in de jaren dertig naar Amsterdam verhuisden. Vakanties bracht hij vaak door bij familie in de Betuwe waar hij aan het rivierenlandschap gehecht raakte. Willem van Toorn voerde met o.a. Ria Beckers en Willem den Ouden actie tegen de aantasting van het rivierenlandschap door de dijkverzwaring. Hij was woordvoerder van de Stichting Red het Rivierlandschap. Het kwam tot een rechtszaak, waarin de rechter ze in het gelijk stelde. De acties eindigen bij de paniek in de Betuwe door het hoge water van 1994 en 1995 waar de activisten de zondebokken werden. Zijn verzet tegen dijkverzwaring zonder oog voor het landschap is geen uiting van nostalgie, stelt hij in ‘De Rivier’, maar “wie het verleden uitwist kan niet zinvol nadenken over de toekomst”.

Twee recensenten: Willem van Toorn speurt in zijn oeuvre naar wat hij ‘kieren in de werkelijkheid’ noemt: “Af en toe krijg ik, als ik door zo’n kier kijk, een beeld van wat de werkelijkheid óók zou kunnen zijn. Aan mij doet zich dat voor als ik getroffen word door een beeld of een zinnetje dat me op de een of andere manier niet meer wil loslaten. Daar moet ik dan mee aan de gang. Vervolgens neemt de vorm mij bij de hand. Rijm, metrum en klank openen dan een waaier van mogelijkheden.” (Onno Blom, Vrij Nederland). En: hij is een klassiek dichter die kalme strofen schrijft die vaak onnadrukkelijk door halfrijm bij elkaar gehouden worden. Omdat

Schrijver/dichter Willem van Toorn

het conserveren van het verleden zijn hoofdthema is, verschijnen er in zijn gedichten sinds jaar en dag veel foto's en schilderijen. (Piet Gerbrandy, Volkskrant). Beoordeelt u zelf, hieronder volgt het schitterende gedicht 'Sonsbeek, stereo-photographie'. Met dank aan de redactie van het boek 'Bij dit gestadig stromen' voor de ontdekking.

Luuk Broer

Sonsbeek, stereo-photographie

Verglaasde lagen tijd achter elkaar,
troebel van afstand, zodat ik meer vermoed
dan zie: wegglippen van je voet
achter groen langs het pad, je haar
opgaand in gouden herfststraden. Er moet
een hoek zijn die dit voorgoed leesbaar maakt.

Op deze ansichten nog tergend vaag:

De Belvédère. Op de Zwanenbrug.

Van Lorentz tot de Grote Waterval
plekken vergaard. Maar ieder beeld wijkt terug
in dubbele onleesbaarheid. Er valt
geen leven te ontwaren in zoveel sepiä.

Ik moet iets met mijn blik doen. Als ik staar
zonder verwachting klikt alles op zijn plaats.
Diepte. Het peilloos park haarscherp. Je staat
bij het Paviljoen. Voeten kuis naast elkaar.
Zes zilveren knopen aan je winterjas.
Je bontmuts op, een ernstig klein gelaat
daaronder. Je handen op je rug.

Uitstapje van voor haast tachtig jaar.
Daar staat het kind dat toen al in zich droeg
wat het niet kon vermoeden: het grote
meisje, de vrouw, de bruid, de moeder
die het zou worden. Adembenemend vergroot
zie ik de glimlach komen die je pas
weer had in de seconden voor je dood.

Willem van Toorn

In: Raster, Jaargang 2003 (nrs. 101-104)

Een griezelige waterval

Verre Vrienden

Vrienden van Sonsbeek die niet meer in of bij Arnhem wonen. Hen laten we aan het woord in de serie Verre Vrienden, waarin vooral het verleden een rol speelt. Een van hen is de 70-jarige Ph. (Flip) Segaar uit Leiden. Tijdens de evacuatie in september 1944 vertrekt hij met zijn ouders en zus Trudi uit Arnhem om deze stad vervolgens alleen nog af en toe te bezoeken. Segaar komt net als de meeste andere Sonsbeek-vrienden van verre een paar keer per jaar naar Arnhem voor een stevige wandeling, waar park Sonsbeek steevast in is opgenomen.

Als hij weer eens voor een wandeling naar Arnhem komt, heeft Flip Segaar uit Leiden een vaste route in z'n hoofd. Vanaf het station stapt hij linea recta naar park Sonsbeek en vandaar gaat het via Zypendaal richting Burgers' Zoo, via begraafplaats Moscowa de kant van de Geitenkamp op en via de Paasberg langs Bronbeek en over de Velperweg terug naar het centrum. De noordelijke oever van de Rijn is trouwens ook een vaste prik. Segaar woonde maar kort in Arnhem. Hij werd er in 1938 geboren en had de Da Costastraat op de Paasberg als thuisadres. Dat hij in Arnhem ter wereld kwam, was het gevolg van het feit dat de werkgever van zijn vader, verzekeraar Vesta, hem van Leiden naar Arnhem overplaatste.

Evacuatie

Flip Segaar neemt aan dat hij ongeveer een jaar naar de Julianakleuterschool ging toen het gezin van de Duitsers moest evacueren. "Ik was bijna zes jaar en ik weet nog dat mijn ouders op zondag 17 september 1944 in de Paasbergkerk waren en m'n zus Trudi en ik angstig in de kelder zaten af te wachten tot ze weer thuis kwamen. We hebben een nacht in ons eigen huis geslapen terwijl de Duitsers er al bezit van genomen hadden. Ik zie weer die feestvierende soldaten voor me die met vrouwen op schoot en met hun laarzen op onze mooie stoelen zaten. Ze probeerden aardig te zijn tegen mij en m'n zus door ons chocola te geven." Met vaders fiets, een kinderfietsje en een koffer is het gezin vervolgens op pad gegaan naar het huis van de ouders van vader in Leiden. Daar werd een week over gedaan. Flip zat op de kleine fiets en hij heeft de tocht al spele-fietsend vermoedelijk wel twee keer gereden. Gedurende de hongervinter konden de Segaars in een huis trekken van een tante in Oegstgeest, waar de familie ook na de bevrijding bleef wonen.

Vanuit de Da Costastraat – het gezin Segaar woonde op de hoek met de Bronbeeklaan, met als burens de familie Keller – was het in de herinnering van Flip Segaar niet eens zo ver naar Sonsbeek. "Natuurlijk gingen we dan naar het hertenkamp en de waterval. Die waterval maakte veel indruk op me. Het was spannend en eng tegelijk om er als klein jochie onderdoor te lopen." Zus Trudi had als vriendin Tini Timmer uit de Frederik van Eedenstraat en ze speelde ook met Japie Kars. Omdat er thuis geen bad of douche was, ging Flip regelmatig met zijn moeder naar het badhuis op de Geitenkamp.

De Arnhemse familie Segaar in 1939 voor hun woning aan de Da Costastraat, hoek Bronbeeklaan

Hoe ging het verder na de evacuatie? Flip Segaar ging wonen in Oegstgeest, trouwde in 1966 en kreeg twee zonen. Hij werd boekhoudkundig medewerker bij textiel fabriek Clos & Leembruggen in Leiden die een alliantie aanging met Hollandia en Frisia in Veenendaal. Hij moest als gevolg van de malaise in de textiel in 1979 uitzien naar een andere baan en kwam in dienst van het Leidse Ziekenfonds. In 1975 ging hij in Leiden wonen. Dat is naar zijn zeggen een interessante universiteitsstad met fraaie musea en een hortus botanicus (en sinds 2002 de Arnhemse ex-wethouder Henri Lenferink als burgemeester - RvO). De Kager en Brasemerplassen zijn onder handbereik, de duinen, bloembollenstreek en polders zijn fijn om in te fietsen. Maar, schrijft Flip Segaar, "ondanks mijn promotie van Leiden ligt mijn hart in Arnhem. Mijn lidmaatschap van de Vrienden van Sonsbeek zegt toch wel genoeg".

Rob van Otterloo

(Woont u niet meer in Arnhem en hebt u herinneringen aan park Sonsbeek uit vroeger tijden en wilt u daar iets over kwijt, neem dan contact op met R. van Otterloo, tel. 026-3515556 of per mail: r.vanotterloo@xs4all.nl)

Het behoud van de Veluwse beken

Op de leestafel in het bezoekerscentrum ligt een tijdschrift ter inzage met de naam "De Wijerd". Het is een bescheiden blaadje op A5-formaat met een foto van een ijsvogel op de voorpagina. Dit blad is een uitgave van de 'Stichting Sprengen en Beken'. Op 26 september viert deze stichting haar dertigjarig bestaan. Vooral op de Noord Veluwe is deze stichting actief in het bevorderen van herstel van de unieke sprengen en beken.

Ze lijken zo natuurlijk die sprengenbeken, zoals de Sint Jansbeek in ons park. Maar in werkelijkheid vormen ze een eeuwenoud cultuurgood dat zonder onderhoud langzaam verdwijnt. Er zijn tientallen voorbeelden van vroegere sprengenbeken en sprengkoppen die opgedroogd en dichtgegroeid zijn. De sprengen op de Waterberg, bij het knooppunt van de A12 en de A50 zijn daar een voorbeeld van.

Iemand die actief is als het op de sprengenbeken op de Zuid Veluwe aankomt, is Ruud Schaafsma. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij het herstel van het dal van Oorsprongbeek in Oosterbeek. Ook in het dal van de Heelsumse Beek (bij de Wodanseiken) is hij met een groep vrijwilligers van IVN in de weer geweest om oude sprengkoppen en beken weer watervoerend te maken. In november verschijnt zijn boek "De Oosterbeekse en Doortwerthse beken – een cultuurhistorische wandelgids", uitgegeven bij Matrijs. Zie www.matrijs.com

Een andere actieve 'bekenman' is Leo Bakker uit Laag Soeren. Leo was actief betrokken bij de besprekingen over het herstel van de Sint Jansbeek in het centrum van Arnhem. Op zaterdag 10 oktober 2009 leidt hij de excursie van historisch genootschap Prodesse Conamur naar de sprengenbeken van Laag Soeren. Dat doet hij samen met Jacques Meyer, een andere 'bekenman'. Jacques houdt op vrijdag 25 oktober een lezing voor Prodesse in het bezoekerscentrum. Zie www.prodesse.nl

Jacques Meyer heeft het druk dat weekend, want op zaterdag is hij betrokken bij de organisatie van het jubileum van de stichting. Dat jubileum wordt gevierd op kasteel De Cannenburgh in Heerde, het kasteel van Maarten van Rossum. Zijn tegenwoordige naamgenoot zal een rol spelen bij de jubileumviering. Zie: www.sprengenbeken.nl

Ik zal er bij zijn op 26 september, niet alleen omdat ik lid/donateur ben van de stichting, maar ook sinds een aantal maanden 'contactpersoon' voor Arnhem. Weer een reden om me bezig te houden met Sonsbeek, de Jansbeek en de andere beken in Arnhem, de Slijpbeek op Mariëndaal, de Klarenbeek en de Beek op de Paasberg. Samen met de mensen van de dienst Stadsbeheer van de gemeente Arnhem wil ik proberen de Arnhemse sprengenbeken meer in de belangstelling te brengen. Dit najaar komt het nieuwe 'Waterplan 2009 – 2015' in de gemeenteraad. Veel informatie over de Arnhemse beken is te vinden op www.schoonwaterhoujehelder.nl

Gerard Herbers

Gezicht op de Jansbeek vanaf de Sonsbeekweg. De Jansbeek is één van de 4 Arnhemse sprengenbeken. De Veluwe telt totaal 81 sprengenbeken.

Rectificatie / Koos van Zomeren

Wij prijzen ons gelukkig dat we oplettende lezers en lezeressen hebben. Een van hen is mevrouw Maaïke Dommissie. Zij maakte ons erop attent dat in het verhaal over de schrijver Koos van Zomeren in het zomer-nummer ('Schrijven tegen voortdurende verandering') werd gemeld dat in het boek *Nog in morgens gemeten* landschappen rond het Betuws dorp Hurwenen worden beschreven. Dat is onjuist, laat ze weten. Het gaat om het dorp Herwijnen. Zij kan het weten want mevrouw Dommissie woonde in hetzelfde dorp gedurende drie jaar in het zogeheten doktershuis aan de dijk. Onze verontschuldiging voor deze verschrijving.

Kabouterfestival

Puntmutsendorp in de Steile Tuin

In de herfstvakantie is de Steile Tuin in Park Sonsbeek omgetoverd tot 'Puntmutsendorp'. Kinderen kunnen zoeken naar kabouterhuisjes en spullen die wijzen op de aanwezigheid van het kleine volkje (foto: Jannette Derksen). Zo ontdekken ze hoe de kabouters wonen en werken, maar de kabouters zijn natuurlijk zelf níet te zien omdat ze overdag slapen. Alleen Wouter Kabouter is te zien, want hij snoepte van de 'toverbes' waardoor hij begon te groeien. Deze kabouter zal dus in levende (grote) lijve aanwezig zijn. Kinderen kunnen knutselen en leuke spelletjes doen. Kom je ook een kijkje nemen in Puntmutsendorp? Je kunt er allerlei leuke dingen doen. Zet je kaboutermuts maar op, dan wordt het extra gezellig.

Het kabouterfestival – onderdeel van het Arnhemse Sprookjesfestival - loopt van zaterdag 24 oktober t/m zondag 1 november 2009, van 10 tot 17 uur. Doelgroep: alle leeftijden en de entree is gratis.

Kabouters werken in de Wittewatermolen

's Nachts helpen ze de molenaar met het malen van graan in hun eigen kaboutermolen. Het meel brengen ze met de kruiwagen naar de hongerige kabouters die daar wonen. Kom met papa en mama of met opa en oma naar de molen om te zien hoe de kabouters hier wonen en werken.

De molen is in de herfstvakantie dagelijks open van 10.00 tot 16.30 uur, behalve op maandag en zaterdag. Op de twee zondagen wordt er om 13.30, 14.30 en 15.30 uur een spannend verhaal verteld. De molenkabouters maken een speciale mix om thuis lekkere kabouterkoekjes te bakken.

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers&Roest
ontwerpers bno | drukkers
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Winternummer van het Infobulletin verschijnt 21 december. Uiterste datum inleveren kopij: 18 november 2009. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Reden retourzending:

Postcode:

Naam:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wil u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a,

Retour afzender/adreswijziging

VERENIGING

Plaats:

Straat:

TNT Post
Port betaald
Port Payé
Pays-Bas

